

tikai törvényeknek a felekezetekre nézve lehető kiméletes végrehajtása mellett hangalyozta az 1867-iki kiegyezés törhetetlen fönntartását és a magyar állami eszme teljes érvényesítését. Kormányának megalakításában aránylag igen csekély körből választották. A szabadelvű-párt vezető férfait a lelépő kabinet küzdelmei egy időre kizárták a kombinációból, a nemzeti párt egyes tagjaival folytatott alkudozásai pedig nem vezettek eredményre. Ezért az új minisztériumot hivatalba lépésekor nem igen tartották életrevalónak.

A még hátralévő egyházpolitikai törvényeket sikerült a főrendiházzal is elfogadtatnia és így a kormány első főadatát teljesíthette.

Marcai.

Csakhamar fordulat következett be, melyet az osztrák állapotok bonyodalmai idéztek elő. A gazdasági kiegyezés megújítása végett a Bánffy-kormány kezdettől fogva tárgyalta az egymást gyorsan felváltó osztrák kormányokkal. Ezek a tárgyalások Badeni gróffal teljes eredményre is vezettek, Bánffy Magyarország javára megváltoztatta a fogyasztási adók beszedésében eddig folytatott eljárását. Az osztrákok viszont azt remélték, hogy a magyar kvóta felemelése ezért megfelelő kárpótlást fog nekik nyújtani. Csakhogy a két parlament kvótaküldöttségeinek alkudozásai az osztrákok roppant túlzott követelése miatt nem vezettek eredményre. Még nagyobb baj volt az, hogy a német opposíció elszántsága Badeni ellenében, ami különösen az 1897. év őszi hónapjaiban dühöngő obstrukcióban nyilvánult, teljesen lehetetlenné tette a kiegyezés törvényét, a parlamentek által becikkelyezett megkötését, melyet az 1867. XII. t.-c. előir. Bánffy eleinte kötelezőnek tartotta ezt a formát, később azonban az ausztriai viszonyok gyógyíthatatlannak látszó zűrzavara arra kényszerítette, hogy bele-nyugodjék abba, hogy a kiegyezés Ausztriában a kormány rendelkezése útján lépjen életbe, melyet aztán a Reichsrath elé terjesztenek. Badeinnek 1897. november 23-án történt bukásakor már csak egy hónap maradt hátra a gazdasági szerződés leteltéig. Így Bánffy egyetértésben a nemzeti párt vezetőivel, kijelentette, hogy az 1867. XII. törvénycikk alapján Magyarország már csak önálló rendelkező jogánál fogva hosszabbítja meg a vámterület közösségét egy évvel, feltéve, hogy ez alatt az idő alatt Ausztriával létrejöhet a kiegyezés. Így épen az a kormány, melynek kezdettől fogva leghatározottabb célja volt az 1867-iki kiegyezés teljes fönntartása, nem járt el annak szavai szerint. De már az új törvény magyarázatánál megszűnt Bánffy és az ellenzék közötti egyetértés. Amellett a németek obstrukciójának folytatása Badeni utódai: Gautsch, majd Thun alatt is, lehetetlenné tette a kiegyezés végleges megkötését. A tárgyalások egyre tartottak és Bánffy még azt az eredményt is kivívta, hogy az osztrák kormány elállott a junktimtól, vagyis elismerte, hogy a kvóta kérdését és gazdasági szerződéseket egészen külön kell tárgyalni és elintézni.

Az ischli klauzula.

Thun, aki a németek ellenzékét a Reichsrathban sehogysem tudta elcsendesíteni, az ausztriai alkotmány önkényes módosítására és új munkabíró Reichsrath egybehívására gondolt, hogy így a kiegyezés ezen az uton meheszen végbe. Bánffy útját állotta Thun alkotmányellenes szándékainak és emellett az ischli tartott tanácskozások alkalmával törhetetlenül fönntartotta Magyarország jogait. Ezeket a tárgyalásokat Budapesten, majd Bécsben folytatták és fejezték be, ahol abban az ismeretes, de akkor titokban tartott formulában állapodtak meg (ez az ugynevezett *ischli klauzula*), hogy ha az 1903. év végéig a két állam között a vám- és kereskedelmi ügyre vonatkozólag kölcsönös megalkuvás nem jönne létre, úgy a magyar törvényhozás újabb határozatáig a ténytársági közösség tartható fenn. A helyzet feszültségét fokozta a bizonytalanság a kvóta kérdésében. Bánffy mindig a leghatározottabban tiltakozott ama feltevés ellen, mintha a magyar kormány eleve beleenyugodott volna a Magyarországra eső százalék jelentékeny föl- emelésébe, de azért ezta gyanút teljesen el- oszlatni nem tudta. Az ellenzék az 1898. év őszi összehívott országgyűlésen ügyesen és kimé- letlenül fölhasználta a helyzetet. A kormány a budget tárgyalását öhajította, az ellenzék azon- ban ezt megakasztotta. Eleinte nem vallotta be az obstrukció szándékát s csak azt hangoz- tatta, hogy az országgyűlés nem engedhet a kormányának szabad kezét, míg a leglényege-

sebb kérdésben, az Ausztriához való viszony megállapításában, nem lát tisztán. Az osztrák kormányra való tekintet, valamint az ugyne- vezett ischli klauzula időelötti közzétételétől várható rossz hatás megakadályozta Bánffy az egyre sürgetett döntő nyilatkozatok megtételé- ben. Ezalatt az ellenzéknek annyi elvi és személyes ellentét miatt elkülönített pártjait összeforrasztotta a Bánffy személye s rend- szere elleni közös gyűlölet. A Hódossy által szerkesztett feliratot már valamennyien aláír- ták. A vitából lassankint valóságos parlamenti forradalom fejlődött ki, amilyenhez hasonlót a magyar országgyűlés alig látott napjainkig. Minden incidenst bevontak a vitába és Bánffy ellen a legkevésbé sem válogattak az eszköz- zőkben. Még azt is elhatározást is, hogy bol- dogult Erzsébet királyné szobra jussan a Hentzi momentuma helyére, ellene fordították. A harc szinte szünet nélkül folyt és a kor- máynak még arra sem lehetett kilátása, hogy a budget helyett legalább két hónapra szóló indemnítást szavazzon meg neki a ház.

Uj utakon.

Ezerkilencszáznegy márciusában lemondott főudvarmesteri méltóságáról és ismét kiállott a politikai küzdőterre, megalakítván az új-pártot. 1904-ben időközi választáson Szeged város I. kerülete képviselővé választotta Rónay Jenő szabadelvű jelölttel szemben és nemsokára a képviselőházba való bevonulása után vitája volt Tisza István gróf miniszterelnökkel a vám- terület kérdésében. Leghevesebb ellenzője volt a házszabályok szigorításának.

Az 1904. november 18-iki események után ő, valamint a táborába állott többi képviselőik is csatlakoztak a szövetséget ellenzékhez, amely- nek vezérlőbizottságában igen jelentős szerepe volt. Az 1905-iki általános választások alkal- mával pártja tizenhárom taggal vonult be a képviselőházba. 1905. februárban a Tisza-kor- mány lemondása után egyike volt azoknak, akiket a király a válságról meghallgatott; azóta is több ízben volt a válság alatt kihallgatáson; az 1905. szeptember 23-ikán tartott híres kihall- gatáson is ott volt az öt pártvezér között.

1906. februárjában a szegedi választókhoz in- tézett nyílt levelében a katonai kérdések ki- kapcsolását sürgette. Emiatt ellentétbe jutott a koalícióval, amelyből, valamint a vezérlőbi- zottságból kilépett. Pártja nem követte, hanem nagyrészt a függetlenségi párthoz csatlakoztak. 1905-ben Pápa város, majd Tallán Béla lemon- dása után Szeged I. kerületének mandátumát is elnyervén, ez utóbbit tartotta meg. 1906-ban és 1910-ben is a szegedi mandátumot kapta meg.

Szamosujvár, Dés, Varasd, Marosvásárhely, Jászberény, Kolozsvár, Zágráb, Belovár, Eszék, Szentes, Nagybánya városoknak is diszpolgára, a beszteceri református egyházközség tisztelet- beli és a református egyház erdélyrészi kerüle- tének főgondnoka, az egyetemes református konvent és zsinat világi elnöke volt.

Bánffy és Szeged.

— Uj éra, új program. —

Bánffy Dezső báró mint ellenzéki politikus tulajdonképpen akkor lépett aktivitásba, ami- kor Szegeden újpárti programmal képviselőnek választották. Ez 1904. május 31-én történt. Szeged városa első kerületében, amely valami- kor híres kerülete volt Tisza Lajos grófnak és amely addig a napig mindig kormánypárti volt, a képviselői mandátum megüresedett, mert a kerület legutóbbi képviselőjét, Lázár György dr-t a szegediek polgármesterré választották. Ekkor lépett föl Szegeden Bánffy. Jelöltsége nagy, országos szenzáció számba ment. Pro- grambeszédeire, amelyekre leginkább *Eötvös* Károly és *Hock* János kísérték el, seregestől jöttek el a választók és különösen a szegé- nyebb néposztály körében tett nagy hatást, hogy a volt miniszterelnök ellenzéki program- mal, különösen az önálló vámterületet követelve lép föl. A kormánypárt — Tisza István volt akkor a miniszterelnök — Bánffy ellen foglalt állást, ellenjelöltül Rónay Jenő volt főispánt léptette föl, aki a Délvidéken kedvelt ember volt, Bánffy a kormánypárti Rónayval és *Becsey* Károly nevű függetlenségi jelölttel szem- ben is abszolút többségbe jutott. Az izgalmas választáson

Bánffy Dezső	933
Rónay Jenő	768
Becsey Károly	50

szavazatot kapott és így Bánffy 115 szótöbbséggel győzött.

A választás nagy és kedves izgalom köze- pette folyt le. Az egész napon át *Hock* János és *Szemere* Attila vezették az urnák elé a nagyszámu és a győzelemben föltétlenül biztos Bánffystákat. Már délben oly biztosnak lát- szott Bánffy győzelme, hogy a délutáni vonat- tal leutazott Szegedre. Már Pesten a pályau- dvaron ovációkkal fogadták a Szegedre ké- szülő Bánffyt és az ováció nem maradt el a vidéki vasuti állomásokon sem, ahol nem egy vasutast (a vasutassztrájk épen akkor ért vé- get) lehetett látni Bánffy-féle kortes-tollal. Szegeden óriási néptömeg várta Bánffyt, a Kossuth-nótát énekeltek és Kossuth Lajos neve helyett mindenütt a Bánffy Dezsőt illesztették bele. Ez a nap volt talán a legszebb Bánffy egész életében.

A szegediek azután is hiven kitartottak Bánffy mellett. A koalíciós kormány ellen is ő választották meg, aki fölfrissülve és új ener- giákhoz jutva dolgozott ideáért.

Szegeden gyakran járt. Évente hat-nyolcszor. Legutóbb, mint az általános választójogi liga elnöke volt itt s elnökölt egy pártközi népgyűlésen, ahol rövid beszédet mondott.

Bánffy legutolsó szegedi beszéde.

1910 május 8-án volt az a népgyűlés, ame- lyen Bánffy Dezső báró a következő megnyitó beszédet mondotta:

— Tisztelt urak! Mielőtt rövid előadásomat megkezdéném, engedjék meg, hogy egy távirat- ot olvassak föl Sándor Páltól, az általános választói jog országos ligájának alelnökétől, amelyben kimentí a távolmaradását s az álta- lános, egyenlő, titkos választói jog hívének vallja magát. (Olvassa a táviratot.)

— Én is azt mondom, amit táviratában Sándor Pál. Azt mondom, hogy az általános, egyenlő, titkos választói jog az a fegyver, amely a magyar kulturállam kivívásához szükséges; az az út, amely végső eredményében egy gazdagabb, erősebb magyar állam kiépítéséhez fog vezetni. (Éljenzés.) Nekem nem is kellene itt az általános, egyenlő és titkos választói jogról beszélnem, mert hiszen én már hat év előtt épen Szegeden az általános választói jog mellett nyilatkoztam. Mindig azt mondtam és azt mondom ma is, hogy ezen jog kiterjeszté- sében más korlátokat állítanunk nem szabad, mint azokat, amelyeket az egységes magyar nemzeti államnak biztosítására szükségesek, biztosítására ennek az őstalajnak, amelyben mindannyian gyökereztünk. A kerületek alkal- mas beosztásával a magyar nemzeti állam egységét minden veszélytől megóvhatjuk. Álta- lánosnak, egyenlőnek kell lennie a választói jognak, mert ezt kívánja a méltányosság és haladás szelleme. A titkosságnak is híve vagyok, mert csak így juthat érvényre a választók igaz meggyőződése s csak így kerül- hetők el a visszaélések. Szükséges az általá- nos, egyenlő, titkos választó jog, mert ezt követeli a demokratikus fejlődés és az a méltányosság, hogy a terhek egyenlő viselése mellett a jogok is egyenlők legyenek. (Éljen- zés.) Tisztelt urak! Nem akarok hosszadalmas fejtegetésekbe bocsátkozni. Erre sem a hely, sem az idő nem alkalmas. Én csak arra akar- tam figyelmeztetni, hogy a vázolt gondo- latmenetben haladjanak s összefogva segítse- nek kivívni a boldogabb, erősebb magyar álla- mot kiépítő új parlamentet.

Beszédét lelkesen megtapsolták. Bánffy más- nap reggelig maradt Szegeden s azóta nem járt itt.

Szeged részvéte.

A szegedi városi tanácsot a gyászhir vétele után *Bokor* Pál polgármester-helyettes rendki- vüli gyűlésre hívta össze. Az ülésen *Bokor* Pál elnökölt, aki a következő szavakkal nyitotta meg az ülést:

Tekintetes tanács! Mély megilletődéssel je- lentem, a lapokból különben már köztudomásra jutott hírt, hogy Bánffy Dezső báró, Szeged első kerületének országgyűlési képviselője az